

ศึกษาแนวคิดและรูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ของวัดและชุมชนในล้านนา

Networking for Cultural Tourism Management

both Temples and Communities in Lanna

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ.ดร., พระใบฎีกาธวัชชัย ขยวฑุโฒ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาแนวคิดเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด และชุมชนในล้านนา 2) ศึกษารูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด และชุมชนในล้านนา 3) ศึกษาวิเคราะห์แนวการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group qualitative study) เก็บข้อมูลจากตัวแทนของวัด ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ใน 3 จังหวัด คือ จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงราย และจังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

วัดและชุมชนในล้านนา มีเอกลักษณ์เฉพาะทางประวัติศาสตร์ มีศาสนวัตถุที่โดดเด่นมีวัฒนธรรม และมีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดโดยทั่วไป วัดมีเครือข่ายภายใน คือ ประชาชนในชุมชน หน่วยงานราชการที่อยู่ใกล้วัด มีเครือข่ายภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ประกอบด้วย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานการท่องเที่ยวประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย สถาบันสอนภาษา องค์การอิสระ และประชาชนทั่วไป

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา วัดใช้รูปแบบเครือข่ายแบบมีส่วนร่วม เป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกต่างสาขา ต่างกิจกรรมกัน เข้ามาร่วมมือกันดำเนินกิจกรรม ร่วมมือประสานช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อุปสรรคและปัญหาการทำงาน ของเครือข่ายที่พบ คือ การสนับสนุนกิจกรรมที่ไม่ต่อเนื่อง

แนวการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา ควรเสริมสร้างด้านความรู้ แก่บุคลากรภายในชุมชนเพื่อรองรับกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรพื้นที่ของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็งด้วยกิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลาย วัดต้องนำเอกลักษณ์อันเป็นจุดเด่นเฉพาะตน เผยแพร่สู่สาธารณชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนต่างต้อง

ช่วยเหลือผลักดันให้กิจกรรมสำเร็จ และควรใช้มาตรการ 3 ข้อ คือ 1) มาตรการทางกฎหมาย 2) มาตรการชุมชน และ 3) มาตรการวิชาการ และเครือข่ายต่าง ๆ ต้องมีส่วนร่วมในการช่วยพัฒนา ทั้งด้านการให้ความรู้แก่ประชาชน การสนับสนุนด้านการออกแบบเพื่อช่วยปรับภูมิทัศน์วัด ให้เครือข่ายเกิดการมีส่วนร่วม คือร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบ

ABSTRACT

This research entitled “Networking for Cultural Tourism Management both Temples and Communities in Lanna” has the objectives 1) to study the concept of networking for cultural tourism management both temples and communities in Lanna, 2) to study the pattern of networking for tourism management both temples and communities in Lanna, and 3) to analyze the approach for cultural tourism management both temples and communities in Lanna. This study is the qualitative research by using focus group and collecting data from representatives of temples, community leaders and people in the area of 3 provinces, including Nan province, Chiang Rai province and Chiang Mai.

The findings of this research as follows:

Both temples and communities in Lanna has the historical identity, outstanding religious objects, cultures and architectures that has difference from general temple. The temples has an internal network, including people in the community, government sector is near the temple and an external network, including government sector and private sector consist of Local Administrative Organization, Provincial Administrative Organization, Office of Buddhism, Provincial Tourist Office, Cultural Office, University, Language Institute, Independent Organizations and general people.

Tourism management both temples and communities in Lanna, the temples use a participatory network model, the network with different kinds of activities, the network that members of different branches and activities in order to cooperate in the activities, collaborate to help each other. The working obstacles and problems are to support the activities that is discontinuous.

Cultural tourism management of temples and communities in Lanna should enhance knowledge for personnel within community in order to underlie the activities

of tourism management, to allocate a temple's area for maximum benefit and to develop a network to strengthen with various religious activities. The temples must bring a characteristic identity, to publicize. Various government and private sectors have to help and push forward successful activities and should use three measures, including 1) taking legal measures, 2) community, and 3) academic measures and various networks must have participation in helping development both education for people and design support to adjust the temple landscape. The network participation is to share ideas, collaborate, plan, receive benefits and share responsibility.

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมนันทนาการที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งได้ศึกษาหาความรู้ทำให้เกิดโลกทัศน์กว้างไกล และเกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การท่องเที่ยวยังเกี่ยวข้องกับธุรกิจอื่น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้การท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมด้านการบริการ เป็นแหล่งรายได้อันดับต้น ๆ ของประเทศไทย จึงมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอย่างมาก ทำให้สามารถกระจายรายได้ให้กับประชาชน ดังนั้นรัฐบาลทุกสมัยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520) จนถึงปัจจุบัน จึงมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว จึงได้จัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เมื่อพุทธศักราช 2545 ให้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา เป็นต้น

จากรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (ชายชาญ ปุ่มกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา. 2558.)(World Tourism Organization: WTO) คาดการณ์แนวโน้มของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลกในปี พ.ศ. 2556 และปี พ.ศ. 2563 ว่าจะมีนักท่องเที่ยวถึง 1,006 ล้านคนและ 1,561 ล้านคนโดยมีอัตราเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.15 ต่อปีและคาดการณ์ต่อไปอีกว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่มายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจะมีถึง 397 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 6.55 ต่อปี และการท่องเที่ยวของประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 5.7 ต่อปีซึ่งสูงกว่าอัตราการขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก (4.20%) จากการจัดลำดับประเทศที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมากที่สุด 40 อันดับแรกของโลก ประเทศไทยมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเป็นอันดับที่ 21 ของโลก การพยากรณ์คาดว่าจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เข้ามาประเทศไทยจะเพิ่มขึ้นจาก 8.59 ล้านคนในปี พ.ศ. 2542 เป็น 9.43 ล้านคนในปี พ.ศ. 2543 ในปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยว 10.6 ล้านคนและมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 20.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2555 และในปี พ.ศ. 2556 23.1 ล้านคน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2538).

ปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะสามารถเพิ่มสมรรถนะและขีดของการแข่งขันของประเทศไทยต่อประเทศคู่แข่งได้ อีกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2556 ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวไว้ในหัวข้อยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชนศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ คือเพื่อเป็นการเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชนโดยรักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณคดี เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและใช้ผังเมืองเป็นกลไกประสานการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองให้เกิดความน่าอยู่และยั่งยืน ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลและการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558).

การท่องเที่ยวได้ถูกกล่าวถึงในฐานะของธุรกิจการค้าบริการที่มีศักยภาพที่สามารถช่วยขยายการจ้างงาน การกระจายรายได้ และการหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ และได้ถูกบรรจุให้เป็น “แนวทางเร่งด่วนในการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม” ในประเทศไทยได้มีการจัดลำดับศักยภาพด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปธรรมการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งซึ่งเน้นความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับมรดกประเพณีที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาและวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจโดยสิ่งที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวนั้นมีหลายอย่างประกอบด้วยวิถีชีวิตพิพิธภัณฑสถาน การแสดง แหล่งโบราณคดี ศิลปะ ละคร การแสดงดนตรีสากล และการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา หัตถกรรมงานฝีมือ และการกระทำอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ดังนั้นวัฒนธรรมที่นำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวจึงมีความหมายรวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นได้แก่สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณวัตถุ โบราณสถานศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑสถาน ลักษณะการประกอบอาชีพที่มีความโดดเด่นสถานที่แสดงทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีการเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ งานหัตถกรรมและสินค้าในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นต้น และประเทศไทยมีทรัพยากร “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” (CULTURAL RESOURCES) มากเป็นอันดับ 3 ของภูมิภาคเอเชีย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2558). ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรงทำให้ประเทศไทยต้องปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทจากเดิมโดยปรับระบบการจัดการท่องเที่ยวแบบเดิมไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อให้สอดคล้องตามแผนแม่บทการพัฒนาโลก Agenda 21 ซึ่งระบุว่าในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตความสามารถในการรองรับของทรัพยากรท่องเที่ยว ในด้านต่าง ๆ เช่น สิ่งแวดล้อม

สังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน รวมถึง การรักษาเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน (ยุวดี นิรันดร์ตระกูล, 2547) และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) ได้กำหนดในแผนยุทธศาสตร์ การวิจัยการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ.2555-2559) หน้า 3 ว่า “ประเทศไทยควรสนับสนุนการวิจัยการท่องเที่ยวที่บูรณาการกับศาสตร์อื่น ๆ บนฐานการมีส่วนร่วมที่ผลการวิจัยเกิดจาก การปฏิบัติจริง” และต้องส่งเสริมพัฒนาให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างแท้จริงเพราะต่างประเทศ ได้สนับสนุน แนวคิดการบริการภาครัฐด้วยเครือข่ายการทำงาน หรือ Government by Network นั้น ได้ถูกยอมรับในวงกว้างโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว ว่าเป็น แนวโน้มการบริหารจัดการรูปแบบใหม่ที่จะเกิดขึ้น (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน, 2554) และกำหนดให้เป็นแผนในการส่งเสริมให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวสำหรับภาคประชาสังคม นั้น จะเรียกได้ว่าเป็นภาคส่วนที่มีความสำคัญเป็นอันดับต้น เนื่องจากแนวโน้มกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ มุ่งเน้นวิถีชีวิตท้องถิ่นมากขึ้น ประชาชนและชุมชนจึงเข้ามามีบทบาทในการวางแผนและบริหารจัดการ การท่องเที่ยวของพื้นที่ตนเอง

อาณาจักรล้านนา มีประวัติยาวนานตั้งแต่อาณาจักรโยนกแถบลุ่มแม่น้ำกก อาณาจักรหิรัญนครเงินยางหรือเชียงแสนหลักฐานชัดเจนในสมัยอาณาจักรหิรัญชัยจนสู่ยุคคนพสุศรีนครพิงค์ เชียงใหม่เป็นราชธานีจนสู่ยุคปัจจุบันมี 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนยังคงอัตลักษณ์ประจำถิ่นชัดเจน ปรากฏให้เห็นทางด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ คติ ความเชื่อประเพณี และจารีต เป็นต้น เป็น วัฒนธรรมทั้งด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งปวงนี้กลายเอกลักษณ์ ทั้งความเป็นรูปธรรมและนามธรรมยังดำรงอยู่ มีพัฒนาการไปทางธรรมชาติหรือเสริมแต่ง แต่ยังคง มนต์เสน่ห์ที่อยู่ในสายเลือดของคนในท้องถิ่น มีแหล่งท่องเที่ยวด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และ แหล่งท่องเที่ยวมากมาย เช่น วัด ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม อื่น ๆ มากมาย

ดังนั้นการเสริมสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในล้านนาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งนอกเหนือจากที่จะช่วยประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวแล้วยังต้องมีการส่งเสริมการศึกษา เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมเศรษฐกิจ ของชุมชน สังคมและประเทศชาติอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.ศึกษาแนวคิดเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา
- 2.ศึกษารูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา
- 3.ศึกษาวิเคราะห์แนวการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในล้านนา” เพื่อศึกษาแนวคิด และรูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group qualitative study) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชน

สรุปผลการวิจัย

แนวคิดเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา

จากการศึกษาแนวคิดเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในล้านนา พบว่าการเกิดขึ้นของเครือข่ายเกิดขึ้นจาก 3 ปัจจัย พอสรุปได้ดังนี้

1) เกิดจากเส้นทางการท่องเที่ยว คือ เกิดจากการกำหนดให้วัดอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยว ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาให้การช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้แก่วัดเพื่อให้วัดได้ดำเนินกิจกรรมให้บรรลุผลสำเร็จ ทั้งนี้ เมื่อวัดอยู่ในเส้นทางการท่องเที่ยวแล้ว วัดและชุมชนต่างต้องมีการพัฒนาเพื่อให้วัดและชุมชนเป็นสถานที่ที่น่าสนใจ น่าดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยว ซึ่งวัดและชุมชนจำเป็นจะมีกิจกรรมการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน รวมถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีเพื่อเป็นจุดขายของวัดและชุมชน

2) มีเอกลักษณ์ร่วมกัน เป็นเครือข่ายที่ต้องการร่วมกันอนุรักษ์วิถีปฏิบัติทั้งในด้านศาสนา ศาสนสถาน ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้น มีทั้งเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนเอกลักษณ์ร่วมกันนั้น ต้องมีมาตรการการบริหารจัดการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะเครือข่ายที่ต่างมารวมตัวกันนั้น อาจจะมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน ดังนั้น การที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันเพื่อให้วัดและชุมชนได้รักษาวิถีปฏิบัติเหล่านั้นให้คงอยู่ เครือข่ายทั้งหลายต้องมีสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีจิตศรัทธาที่จะร่วมกันฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรค ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ร่วมกัน

3) เป้าหมายเดียวกัน คือ วัด ประชาชนในชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ต่างย่อมมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนเกิดรายได้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของเครือข่ายโดยมีเป้าหมายเดียวกันนั้น เป็นเครือข่ายที่กว้าง เพราะมีทั้งเครือข่ายภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ภาคีเครือข่ายภายในชุมชนประกอบด้วยประชาชนในชุมชน โรงเรียนในบริเวณใกล้เคียง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชนจะเป็นส่วนของหน่วยงานภาครัฐ คือ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กรม

ศิลปกร มหาวิทยาลัยต่าง ๆ และประชาชนในพื้นที่อื่น ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดนั้น ๆ ได้เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายด้วยเช่นกัน

รูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา

1) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า วัดใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายด้วยการประสานเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของที่วัดที่จะดำเนินการ ทั้งนี้ เครือข่ายของวัดต่างเป็นเครือข่ายที่มีกิจกรรมต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกต่างสาขา ต่างกิจกรรมกัน เข้ามาร่วมมือกัน ดำเนินกิจกรรมที่มีผลสืบเนื่องกันมา ร่วมมือประสานช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น การรวมตัวกันระหว่างวัดกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กรมศิลปกร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เพื่อร่วมกันจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จ

กิจกรรมที่เครือข่ายร่วมกันดำเนินการกับวัดคือ การสืบสานประเพณีและวัฒนธรรม ต่าง ๆ อาทิ การสงฆ์น้ำพระธาตุ การไหว้พระ 9 วัด การดักบาตร การอบรมการเข้าค่าย กิจกรรมต่าง ๆ นี้ ล้วนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของวัดและชุมชน ดังนั้น วัดและชุมชนต้องจัดเตรียมสถานที่ของตนเอง ให้มีความสะอาด สวยงาม และสะดวกต่อการรองรับนักท่องเที่ยว ต้องมีการบริหารจัดการภายในให้ดีขึ้น ต้องสร้างการตระหนักรู้ถึงความจำเป็นที่ต้องจัดการกับแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นจุดที่น่าสนใจเพื่อการรับรู้แก่นักท่องเที่ยว

คณะผู้วิจัยได้แยกองค์ประกอบของเครือข่ายภายในและภายนอกได้ดังนี้

ภาคีเครือข่ายภายในชุมชน ประกอบด้วย (1) ประชาชนในชุมชน (2) หน่วยงานภาครัฐในบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ โรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา (3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ภาคีเครือข่ายภายนอกชุมชน ประกอบด้วย (1) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กรมศิลปกร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏ องค์กรบริหารส่วนจังหวัด

(2) ประชาชนในพื้นที่อื่น ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัดนั้น ๆ

(3) เครือข่ายภาคเอกชน ได้แก่ สถาบันสอนภาษา

(4) เครือข่ายจัดตั้งอิสระ ได้แก่ เครือข่ายเมืองเก่า จังหวัดน่าน

2) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ พบว่า แต่วัดจะมีจุดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง วัดและชุมชนได้นำจุดเด่นหรือลักษณะเด่นที่แต่ละวัดมีนั้น นำไปสู่การวางรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ คือ (1) มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เช่น เป็นสถานที่ค้นพบการประดิษฐ์ฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และค้นพบพระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง เป็นการมุ่งเน้นให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในประวัติศาสตร์ โดยกลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมถึงนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว หรือประชาชนทั่วไปที่สนใจให้เข้ามาศึกษา

จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (2) มีศาสนวัตถุที่มีชื่อเสียง เช่น พระพุทธรูปเก่าแก่ (3) มีสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากวัดโดยทั่วไป เช่น มีมหาเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุด และมีโบสถ์เป็นสีขาวทั้งหลัง หรืออุโบสถสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง เป็นต้น (4) มีภูมิศาสตร์ที่ดี คือ อยู่ใจกลางเมือง และมีทางเข้า-ออก หลายทาง (5) มีจิตรกรรมฝาผนังอันเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ (6) มีกิจกรรมที่น่าสนใจ คือ การจัดงานในลักษณะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานสลากภัต ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ ตักบาตรดอกไม้ สงกรานต์ เทศน์มหาชาติ สันทนาธรรม การฉันท์บิณฑบาต

แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดพระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง มีจุดแข็งของ คือการนำแผนแม่บทมาใช้ในการควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับวัด และแผนแม่บทดังกล่าวนี้ ยังสามารถช่วยลดความแออัดอันเกิดจากความคิดเห็นไม่ตรงกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาวัด ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด พระธาตุแช่แห้ง พระอารามหลวง ควรเป็นการดำเนินการตามแผนแม่บทที่ได้บันทึกไว้

วัดมิ่งเมือง มีจุดแข็งคือ เป็นวัดที่มียุทธศาสตร์อยู่ใจกลางเมือง การเดินทางสะดวก อีกทั้งวัดมีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ มีจิตรกรรมที่เป็นมรดกเก่าแก่ ซึ่งสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดมิ่งเมือง ควรเป็นการดำเนินการตามจุดแข็งที่มี และใช้โอกาสของความสัมพันธ์อันดีจากเครือข่ายภายนอก ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรม และสำนักงานพระพุทธศาสนา รวมถึงหน่วยงานอื่นๆ มาให้การสนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด

วัดพระแก้ว มีจุดแข็งคือ มีการส่งเสริมพระสงฆ์ศึกษาดูงานนอกพื้นที่ มีพิพิธภัณฑ์ที่จัดเก็บอุปกรณ์เครื่องใช้อันเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ใช้ศาสนสถานให้เกิดประโยชน์ มีป้ายบรรยายประวัติของวัด มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน วัดพระแก้วยังได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ถึงแม้ว่า วัดจะขาดมรดกวัตถุที่จะทำหน้าที่ในการนำเสนอประวัติของวัด แต่วัดพระแก้วได้แก้ไข้ปัญหาโดยการจัดทำป้ายบรรยายประวัติของวัดและให้ไกด์ที่นำพานักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นผู้อธิบายความให้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ได้หล่อหลอมให้วัดพระแก้วเป็นวัดที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมวัด ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าแนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระแก้ว ต้องเป็นการดำเนินการตามจุดแข็งที่มี และใช้โอกาสของความสัมพันธ์อันดีจากเครือข่ายภายนอก คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด หน่วยงานภาครัฐอื่น ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มาสนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดได้บรรลุผลสัมฤทธิ์

วัดพระสิงห์มีจุดแข็งคือ มีวิหารและพระอุโบสถที่เป็นศิลปะล้านนาและใช้วัสดุปลูกสร้างด้วยไม้เป็นวัดเก่าแก่ และอยู่ใกล้ศาลากลางจังหวัดอันเป็นสถานที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาในอดีต และยังคงเป็น

สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ อื่นๆ ยังมีการจัดกิจกรรมงานของวัด และจัดงานแห่พระสิงห์ประจำปี ขณะเดียวกัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย ได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้จังหวัดเชียงรายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยว จึงเป็นเหตุให้วัดพระสิงห์มีส่วนได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้แก่วัดด้วย อย่างไรก็ตาม จากโอกาสของการใช้หลักบริหารของจังหวัดโดยการใช้ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นจุดยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างเครือข่ายให้แก่วัดพระสิงห์ด้วย ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระสิงห์ เป็นการดำเนินการตามจุดแข็งที่มี และใช้โอกาสของกลยุทธ์การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัด มาสนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดได้บรรลุสำเร็จต่อไป

วัดสวนดอกมีจุดแข็งคือ มีคณะกรรมการที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับบ้าน วัด และโรงเรียน มีการจัดเก็บข้อมูลของวัดเพื่อการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียแล้วนำไปสู่การพัฒนาปรับปรุง มีแผนการพัฒนาหนองน้ำโบราณและกำแพงดินเก่า อีกทั้งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลด้วย ขณะเดียวกัน จุดอ่อนของวัดสวนดอกคือ ขาดเยาวชนที่จะร่วมกิจกรรมสืบสานวัฒนธรรมต่างๆ และนโยบายการบริหารระหว่างวัดกับชุมชนยังไม่สอดคล้องกันไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดสวนดอกต้องจัดทำนโยบายที่ทั้งวัดและชุมชนสามารถยอมรับได้ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เกิดการมีส่วนร่วมของเครือข่ายที่กว้างขึ้น

วัดพระสิงห์ วรมหาวิหารมีจุดแข็งคือ มีการประชุมประชุมเดือน มีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก มีพระสิงห์เป็นจุดเด่นของวัดและปัจจุบันมีแนวทางที่จะนำพระสิงห์มาประดิษฐานยังโบสถ์ใหม่ที่กำลังสร้างเพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชา มีการปรับปรุงภูมิทัศน์และมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกที่ช่วยผลักดันให้เกิดถนนสายวัฒนธรรมอันเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้มากเที่ยวมากขึ้นดังนั้น จึงสรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร ต้องมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอและอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานอื่น ๆ เข้าใช้สถานที่ของวัดในการจัดการประชุม ทั้งนี้ เพื่อการเชื่อมโยงความสามัคคีของเครือข่ายให้เครือข่ายมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด

สรุปได้ว่า แนวทางการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น แบ่งเป็นเครือข่ายภายในชุมชน โดยใช้แนวทางของคำว่า “บวร” หมายถึง ความร่วมมือ ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ขณะเดียวกัน ต้องมีการพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ในพื้นที่ร่วมด้วย คือจะต้องพัฒนาพระสงฆ์ให้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงานเพื่อนำสิ่งที่เห็นควรว่าดีที่จะนำมาพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ สำหรับการสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชน จะใช้

แนวทางของการมีส่วนร่วม โดยรวบรวมสรรพกำลังของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และเครือข่ายต้องทำงานประสานกันเป็นหนึ่งเดียวกัน ต้องมีการวางแผน เขียนเป็นแผนแม่บท มีการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ มีการทบทวนและปรับปรุงสิ่งที่บกพร่อง จนกระทั่งบรรลุเป็นผลสำเร็จ

ปัญหาและอุปสรรค

จากการศึกษาวิจัยพบ อุปสรรค ปัญหาการทำงานของเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา คือ เครือข่ายภายในชุมชนขาดแคลน บุคลากรที่จะช่วยเหลืองานกิจกรรมของวัดมีไม่เพียงพอ เช่น กลุ่มเยาวชน หรือมีบุคคลที่จะให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ มีบุคคลส่วนใหญ่เป็นบุคลากรที่ทางเครือข่ายภายนอกจัดส่งช่วย และเมื่อหมดระยะเวลาของโครงการ จะถูกยกเลิกการให้ความช่วยเหลือ ทำให้วัดไม่สามารถที่จะสร้างมีบุคคลมารองรับได้ทันเวลา และมีข้อจำกัดด้านงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เกิดจากข้อกฎหมาย วัตถุประสงค์การประชาสัมพันธ์เชิงรุก และนโยบายของรัฐบาลบางคณะ ไม่เอื้อต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของวัด

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การเกิดขึ้นของเครือข่าย เป็นการเกิดขึ้นด้วย 3 ปัจจัย คือ การถูกจัดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยว การมีเอกลักษณ์ร่วมกัน และมีเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ได้หล่อหลอมให้เกิดการทำงานในรูปแบบเครือข่าย ที่มีการประสานความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไป ที่เข้ามาสนับสนุนให้กิจกรรมได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบเครือข่ายการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัดและชุมชนในล้านนา ประกอบด้วย 2 รูปแบบ คือ การจัดการเชิงวัฒนธรรม และการจัดการเชิงพื้นที่ ซึ่งการจัดการเชิงวัฒนธรรมเป็นการประสานความร่วมมือกับเครือข่ายภายใน และเครือข่ายภายนอกในการวางนโยบายการขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมกัน ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ สำหรับการจัดการเชิงพื้นที่ เป็นกิจกรรมของวัดและชุมชน ซึ่งได้นำจุดเด่นของวัดและชุมชนมาเป็นจุดนำเสนอเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว อาทิ การชูด้านประวัติศาสตร์ ด้านศาสนวัตถุ ด้านศาสนสถาน ด้านจิตรกรรม ด้านความเชื่อ ฯลฯ

แนวทางการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

1) ต้องมีการใช้แผนแม่บท ซึ่งการจัดทำแผนแม่บทนั้น ต้องได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายวัดและชุมชนด้วย การใช้แผนแม่บทมีข้อดีคือ เป็นการวางแผนปฏิบัติที่มีบรรทัดฐาน ช่วยลดความขัดแย้งกรณีเกิดความคิดเห็นไม่สอดคล้องกัน

2) โครงการ บ-ว-ร (บ้าน วัด โรงเรียน) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสเทคโนโลยีที่จะทำให้พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลง กระทั่งวิถีชีวิต ดังนั้น การใช้บ้าน ประสานกับวัด และโรงเรียน ในการขับเคลื่อนกิจกรรมของวัดและของชุมชนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก เพราะเป็นสถานที่

เบื้องต้นที่จะกล่อมเกลากิจกรรมและสร้างสำนึกรักของบ้านเกิด ให้รู้จักห่วงแหนทรัพยากรที่ตนมีอยู่ในชุมชน

3) การพัฒนาความรู้ของพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์มีวิสัยทัศน์ในด้านการพัฒนา และได้นำความรู้นั้นกลับมาพัฒนาวัดที่ตนเองพำนักอยู่

4) พัฒนาสภาพแวดล้อมภายในวัดและชุมชน ทั้งนี้ หากวัดและชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่น่าดู ไม่สามารถอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวได้ จะไม่เป็นสถานที่ที่จะดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวได้ ไม่เกิดการกระจายข่าวสาร ดังนั้น วัดและชุมชนต้องมีการปรับปรุงพัฒนา หาข้อดี ข้อเสียของตนเอง เพื่อวางแผนปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

5) ประสานความร่วมมือเครือข่ายภายในและภายนอก เครือข่ายภายใน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานอื่นๆ ที่อยู่ภายในชุมชน เป็นกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับวัด สำหรับเครือข่ายภายนอก ได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนทั่วไปที่ต่างเข้ามาร่วมส่งเสริมกิจกรรมของวัดและชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

References

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2538). รายงานการประชุมประจำปี 2536. กรุงเทพมหานคร: ประกาศการพิมพ์.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2558). แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558-2560. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2558). การส่งเสริมการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ชาญชาญ ปฐมกาญจน และนรินทร์ สังข์รักษา. 2558. แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. กรุงเทพมหานคร.

ยุวดี นรินทร์ตระกูล. (2547). การจัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์แห่งชาติ พ.ศ. 2548-2549. รายงานฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ..

สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน. 2554. โครงการบูรณาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอันดามันสู่การเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวระดับโลกบนฐานความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง. รายงานการวิจัย. ภูเก็ต: สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน